

Türkcədən dilimizə çevrilən şeir nümunələri əsasında tərcümə zamanı yol verilən bəzi leksik-qrammatik və semantik təhriflər kifayət qədərdir.

Məsələn, Türkiyənin tanınmış şairlərindən Faruk Nafiz Çamlıbelin dilimizə tərcümə edilmiş beşbəndlik "Ali" adlı şeirini bütövlükdə orijinalda oxuyaq:

*Namluna dayanır, yola dalarsın,
Duruşun, bakişın yaman, be Ali!
Boşuna tetiği ne kurcalarsın?
Var daha ateşe zaman, be Ali!*

*Yıllanmış bir çınar pusuluk yerin,
Nerdeyse gelecek beklediklerin
Var iki atımlık canı kederin,
Desene işleri duman, be Ali!*

*Onu sen büyüüt de söğüt boyunca
Kendini ellere versin o qonca!
Sözüme kanmadın bunu duyunca,
Gönlündü gözünü yuman, be Ali!*

*...Geldiler beklenen ciütler ormana,
Duruyor iki genç, ne hoş, yan yana.
Bir kurşun kadına, bir de çobana,
Çınlasın yıllarca orman, be Ali!*

*Görünce uzanmış yar kucağına,
Boynunu dolamış zülfü başına,
Kurşunu kahpeye sıkacağına
Kendine çevirdin... Aman, be Ali!*

İndi isə şeirin tərcüməsinə və xətalılarına baxaq:

*Tüfəngə söykərib yola baxırsan,
Duruşun, baxışın yaman bə Əli.
Boşuna tətiiyi nə qurdalarsan,
Hələ gəlməyibdir zaman bə Əli.*

Birinci bəndin tərcüməsi uğurludur. Hər iki dildə lirik qəhrəmanın əhvali-ruhiyyəsi cəmi dörd misrada usta şəkildə ifadə edilib. Hərçənd ki, türkcədə bu, daha qüvvətli verilib. Birinci misradakı yola dalmak ifadəsi gözləri yol çəkmək, birini intizarla gözləmək fikrinə daha uyğundur. Dördüncü misrada silahı işə salmaq, atəş açmaq məqamının hələ gəlmədiyini orijinalda daha açıq şəkildə vurğulanır.

İndi ikinci bəndin tərcüməsinə baxaq:

*Bir qocaman çınar gizlənmə yerin
Hardansa gələcək gözlədiklərin
Var iki atımlıq barıtın sənin
İşlərin hər zaman duman bə Əli.*

İkinci misradakı nerdeyse sözü yalançı ekvivalentdir, hardansa şəkildə yox, indilərdə, tezliklə deməkdir. Üçüncü və dördüncü misralarda orijinalın məna təhrifinə yol verilib. Orijinalda lirik qəhrəmanı sıxan, kədərə boğan hadisənin cəmi iki qurğuşunla (güllə ilə) həll olunacağı və bu güllə ilə vurulacaq adamların (şair işləri kəlməsini cəmdə verir) halının pərişan, duman olacağı bildirilir. Tərcümədə isə iki atımlıq barıtı olan lirik qəhrəmanın özünün işlərinin hər zaman duman olduğu göstərilir.

Üçüncü bənddə ilk iki misranın tərcüməsi əslinə adekvatdır. Üçüncü və dördüncü misralarda məna təhrifi var:

*Ona inanmadın niyə duyunca
Könlünü, gözünü yuman bə Əli.*

Orijinalda sevgilisinin lirik qəhrəmana xəyanətini, onu bir çobanla aldatmasını Əliyə şair-təhkiyəçi xəbər verir. O isə inanmır. Sevginin gözü kordur – könlü, sevən qəlbi onun gözünü yumub, bağlayıb. Tərcümədə isə ona inanmadın (kimə?), könlünü yuman (?) deyilir ki, bu zaman məna başa düşülmür.

Dördüncü bəndin sonuncu misrasının tərcüməsi də uğurlu sayıla bilməz:

Qoy yansın illərcə orman bə Əli.

Orijinalda lirik qəhrəmanın qadına və çobana sıxdığı iki güllənin səsinin illərcə meşədə əks-səda doğuracağı (xəyanətinə görə sevgilidən alınan ağır intiqamın illərlə gurultu qoparacağı) ifadə edilib. Tərcümədə isə qurşun (güllə, mərmə) səmindən meşə illərcə yansın (?) deyilir.

Beşinci bəndin son iki misrası orijinalda daha təsirlidir. Tərcümədə xəyanət və onun qarşılığının faciəvililiyi bir az yumşaldılıb:

*Qurşunu düşməna atacağına
Özüne çevirdi (n), aman, bə Əli...*

Əvvəla, qurşun sıxılan adam düşmən deyil, lirik qəhrəmanın onu çobanla aldadan xəyanətkar sevgilisidir. Ərinə, sevgilisinə xəyanət edən qadının isə el arasında bir adı var və bu ad hər iki dildə eynidir: qəhbə. Doğrudur, türkcə kahpe kəlməsinin düşmən, satqın mənaları da var, lakin bu kontekstdə evfemizmə ehtiyac yoxdur və həmin sözün müstəqim mənasını işlətmək də tabu sayılmaz.

İndi isə Faruk Nafiz "Sən neredəsin?" ("Sən hardasan?") şeirinə baxaq. Orijinalda oxuyuruq:

*Caddeden sokaklara doğru
sesler elendi,*

*Pencereler kapandı,
kapılar sürmelendi.*

*Son yolcunun gömüldü
yolda son addımları,*

*Bekçi sert bir vuruşla
kırdı kaldırımları*

*Mezarda ölü gibi yalnız
kaldım odamda:*

*Yanan alnım duvarda,
sönen gözlerim camda.*

*Senin için kandiller
tutuştı kendisinden,*

*Resmine sürme çektim
kandillerin isinden.*

*Nihayet ben ağlarken
toprağın yüzü güldü,*

*Sokaklardan caddeye doğru
sesler döküldü...*

Şeirin müvafiq misralarının tərcüməsinə diqqət edək:

*Yenə də evdən (?) küçələrə
səslər ələndi,*

*Pəncərələr bağlandı,
qapılar pərdələndi (?).*

*Son yolçunu basdırdı yolda
son addımları (!),*

Gözetçi acıq ilə ardı qırıntıları (?)

*Məzardakı ölü kimi tək
qaldım otağımda,*

*Yanan alnım divarda,
gözlerim sönen şamda (?).*

*Sənin üçün çiçəklər (?) od aldı
öz-özündən,*

*Rəsminə sürmə çəkdim
o güllərin səmindən (?).*

Nəhayət mən ağlarkən

torpağın üzü güldü

Küçələrdən evlərə (?)

şirin səslər töküldü...

İndi isə sual işarələriylə göstərdiyimiz tərcümə xətalınının haradan meydana gəldiyinin izahına çalışaq. Əvvəla, şeir İstanbulun geniş caddəyə – prospektə çıxan tipik ara küçələrindən birində yerləşən evdə sevgilisini gözləyən gənc aşiqin yalqızlıq ovqatının, həyəcan və iztirablarının təsviridir. Axşam düşür, küçələrdən əl-ayaq çəkilir. Pəncərələr örtülür, qapılar sürmələnilir – kilidlənir, cəftələnir (pərdələnilir kəlməsi yerində deyil). Gecə gözetçisinin səkilərdəki ayaq səsləri yalqızlığa qərq olmuş lirik qəhrəmana son dərəcə qaba və sərt gəlir (kaldırım la qırıntının əlaqəsi yoxdur). Aşiq cama – pəncərə şüşəsinə (şama yox) üzünü söykəyib, yanan qəndillərə (çiçəklərə yox) gözünü dikib. Lampa hisindən (güllərin səmindən yox) sevgilisinin fotoşəklinə düşən kölgələr – cizgilər onun gözlərinə sürmə çəkir. Sevgilisi isə gəlib çıxmaq bilmir. Beləcə, aşiq sabahı dirigözlü açır. Şeirin ilk misrasındakı küçələrdən evə yığışan səslər şeirin son misrasında evlərdən küçələrə daşır. Tərcümədə isə son misrada küçələrdən evə şirin (?) səslər tökülür. Bütün gecə gözünə yuxu getməyən, intizarla gözlədiyi sevgilisi gəlib çıxmayan aşiqin əhvali-ruhiyyəsinə, o anki ovqatına (şair özü də sondan əvvəlki misrada mən ağlarkən) ifadəsini işlədir şirin səslər nə dərəcədə uyğun gəlir?!

Faruk Nafizın üçbəndlik "Əriyən adam" adlı şeiri bütövlükdə yaxşı tərcümə edilsə də, birinci bənddə təhrifə yol verilib:

Gözlerim gözlerinde

dinlenirken eriyor,

Eriyor yaklaşırken

dudağına dudağım.

Zerrelerim çözülmüş gibi

sesler veriyor,

Ben sıcak bir denize inen

buzdan bir dağım.

Tərcüməsinə diqqət edək:

Gözlərim gözlerində

dincəlirkən əriyir,

Əriyir yaxınlaşarkən

dodağına dodağım.

Zərrə-zərrə tökülürmüş kimi

səslər əriyir,

Mən isti dənizdə buzdan

bir dağam.

Qafiyə cütləri pozulmuş, məna təhrif edilmişdir. Şair sevgilisinin isti ağuşuna girməklə buz dağının (aysberqin) yavaş-yavaş isti dənizə dalmasını müqayisə edir. Buz necə isti suya salındığında çıtır-çıtır səslər çıxararaq əriyirsə, o da sevgilisinin qollarında onun dodaqlarından öpərkən elə əriyib yox olur, özünü unudur. Tərcümədə isə buz dağı isti dənizin içindədir (?) və səslər əriyir (?).

Hər iki dili bilməklə yanaşı, mütərcim eyni zamanda dilimizə çevirdiyi şairin mənsub olduğu ədəbi məktəbi, cərəyanı, bütövlükdə yaradıcılığını dərinləndirə bilər. Məsələn, türkcədən dilimizə onlarca şeiri mükəmməl tərcümə edən, özü də tanınmış bir şair-publisist olan mütərcimin Yunus Əmrədən çevirdiyi şeirdə oxuyuruq:

Şəriət, təriqət yoldur gedənə,

Həqiqət meyvəsi ondan içəri.

Beytin orijinalı belədir:

Şeriat, tarikat yoldur varana,

Hakikat, marifet andan içeri.

Türkiyə təsəvvüf ədəbiyyatının ən böyük sənətkarlarından biri olan Yunus Əmrə ikicə misrada vəhdəti-vücut fəlsəfəsinin, sufizmin mahiyyətini açıb. Bu təlimin mahiyyətinə görə kamilliyə, kamil insana gedən yol Haqqa qovuşmaqdan keçir. Bunun üçün müxtəlif mərhələ, mərtəbə-məqamlardan keçilməlidir. İlk pillə Şəriətdir. Lakin İslam şəriətini hər kəs anlamaz. Bunun üçün məktəbə, müəllimə ehtiyac var. Təriqət (ərəbcə yol sözündən) bu məktəblərdən biridir. Müəllim – mürid, tələbə – mürididir. Bu məktəbdə oxunan elm şəriətin əsasları, haqq yoluna varmanın təməl prinsipləridir ki, buna Mərifət elmi deyilir. Yalnız bu məktəbi bitirən, bu elmi öyrənən Həqiqəti kəşf edir, Haqqa qovuşur, kamil insan olur. Tərcümədə Mərifət sözünün yerinə həqiqət meyvəsi işlədilir. Təsəvvüfün dörd təməl mərhələsindən biri olan Mərifətin tərcümədə verilməməsi bu fəlsəfi-ideoloji cərəyanın mahiyyət bütövlüyünə xələf gətirir.

(Davamı gələn sayımızda)

Əsgər RƏSULOV,
Filologiya elmləri doktoru,
professor

Türkcədən şeir
tərcümələrində
təhriflər